

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: 94 (498) „14/15” + 008 (498:495-44) „14/15”

PROHIN ANDREI

**VIZIUNILE PROFETICE BIZANTINE
ÎN TEXTELE NARATIVE DIN RILE ROMÂNE
(SEC. XV-XVI)**

611.02. ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Autoreferatul tezei de doctor în științe istorice

Chișinău 2015

Teza a fost elaborat în cadrul Departamentului Istoria Românilor, Universal și Arheologie, Facultatea de Istorie și Filozofie, Universitatea de Stat din Moldova.

Conducător științific:

DRAGNEV Emil, doctor în istorie, conferențiar universitar

Referenți oficiali:

E ANU Andrei, doctor habilitat în istorie, profesor cercetător, academician

CONSTANTINOV Valentin, doctor în istorie, conferențiar universitar

Componenți ai Consiliului științific Specializat D 30.611.02 - 01:

EREMIA Ion, președinte, doctor habilitat în istorie, profesor universitar

PÂSLARIUC Virgil, secretar științific, doctor în istorie, conferențiar universitar

CHIRTOAG Ion, doctor habilitat în istorie, cercetător științific principal

COCÂRL Pavel, doctor habilitat în istorie, profesor universitar

CHICU Silvia, doctor în istorie, conferențiar universitar

MOȘIN Octavian, doctor în istorie, conferențiar universitar

Susținerea va avea loc la 28 octombrie 2015, ora 15⁰⁰,

în sediul Consiliului științific Specializat D 30.611.02 – 01 Istoria românilor (pe perioade)

din cadrul Universității de Stat din Moldova,

MD-2009, mun. Chișinău, str. Al. Mateevici, 60, bloc central, aula 511.

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca științifică Centrală a Universității de Stat din Moldova (Chișinău, str. Al. Mateevici, 60, blocul IV) și pe pagina web a CNAA (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la 16 septembrie 2015.

Secretar științific al Consiliului științific Specializat:

PÂSLARIUC Virgil, doctor în istorie, conferențiar universitar _____

Conducător științific:

DRAGNEV Emil, doctor în istorie, conferențiar universitar _____

Autor

PROHIN Andrei _____

(© Prohin Andrei, 2015)

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei. Viziunile profetice, subiectul prezentei lucrări, constituie un fenomen socio-cultural, originile cărui datează din Antichitate. De-a lungul secolelor, profetiile au transmis mesaje religioase și politice, reprezentând mișturii ale curentelor de idei și stilurilor de spirit dintr-o societate, la diferite etape istorice. Evocarea periodică a prezicerilor viitorului în mass-media contemporană, pentru a legitima opțiuni politice sau drepturi senzaționale, probează actualitatea temei respective. Cunoșterea particularităților profetiilor medievale (în particular, a celor bizantine) prezintă importanță pentru a descifra mesajul diverselor preziceri vehiculate în prezent și a le aprecia științific.

Studiul textelor profetice se înscrie între direcțiile actuale ale cercetării istorice, preocupat de cercetarea imaginarului social și a mentalităților. Viziunile profetice, parte a literaturii bisericești și profane bizantine, au constituit un segment din orizontul de cunoștințe al cercetărilor române. Cercetarea profetiilor bizantine este importantă pentru a estima ponderea, eventualele repercusiuni ale acestui compartiment al moștenirii bizantine în cultura medievală românească, pentru a înțelege gândirea cercetărilor medievale din țările române.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. În ultimele două decenii au fost publicate câteva studii și ediții consacrate literaturii escatologice bizantine, conținând viziuni profetice, din manuscrisele slavo-române și românești. Un grup de medievisti consacră (t. S. Gorovei, M. M. Székely, L. Pilat), de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, au pus în valoare influența profetiilor în epoca lui Ștefan cel Mare (1457-1504), având repercusiuni asupra acțiunilor domnului, ideilor politice și artei ecleziale. Cercetările întreprinse relevă totuși lipsa unui studiu sistematic al originii profetiilor, varietății formelor și semnificațiilor lor în societatea medievală românească. Prezenta lucrare își propune să suplinească acest segment mai puțin cercetat, în baza textelor narative din sec. XV-XVI. În raport cu lucrările similare din istoriografia europeană, autorul tezei de doctor a pus în valoare particularitățile conținutului și receptivității profetiilor bizantine în spațiul românesc.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul tezei de doctor este a cerceta prezența viziunilor profetice bizantine în orizontul de cunoștințe al cercetărilor române, în baza textelor narative din sec. XV-XVI. Pentru realizarea scopului anunțat, am formulat următoarele obiective de cercetare: 1. determinarea abordărilor teoretico-metodologice ale viziunilor profetice bizantine în istoriografia europeană; 2. estimarea nivelului de studiu și problematicii viziunilor profetice bizantine în istoriografia românească; 3. identificarea și analiza izvoarelor istorice disponibile pentru subiectul de cercetare; 4. determinarea formelor și particularităților viziunilor profetice bizantine, cunoscute cercetărilor române în sec. XV-XVI; 5. examinarea

semnifica iilor profetice bizantine în textele narative din sec. XV-XVI; 6. aprecierea influenței viziunilor profetice bizantine în cultura medievală din țările române; 7. analiza expresiilor gândirii istorice din cadrul viziunilor profetice bizantine; 8. determinarea contribuției profetice bizantine, în operele cîrturarilor români, pentru a aprecia evoluțiile istorice; 9. estimarea importanței concepțiilor istorice din cadrul viziunilor profetice bizantine în societatea medievală românească .

Metodologia cercetării științifice. În prezenta cercetare, am recurs la metodele consacrate de investigație istorică : analiza de conținut, metoda istorico-comparativă , metoda istorico-tipologică , metoda istorico-genetică , metoda istorico-sistematică .

Noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute. Cercetarea întreprinsă prezintă noutate științifică , punând în valoare un domeniu insuficient studiat din cunoștințele cîrturarilor țărilor române: viziunile profetice bizantine. Între noutățile științifice obținute în prezentul studiu se numără clasificarea și analiza profetice bizantine în manuscrisele slavoromâne și izvoarele publicate, determinarea particularităților textelor profetice bizantine din arealul românesc, comparativ cu versiunile lor în alte spații geografice. Originalitatea rezultatelor obținute constă în analiza profetice bizantine, ca expresii ale gândirii istorice, și a contribuțiilor lor la aprecierea realităților din țările române, în sec. XV-XVI.

Problema științifică soluționată . În cadrul prezentei cercetări, *au fost determinate* formele, semnificațiile și influența viziunilor profetice bizantine în textele narative din țările române, din sec. XV-XVI, *fapt care a condus* la reconstituirea unui segment din cunoștințele cîrturarilor medievali, *în vederea evidențierii* particularităților moștenirii culturale bizantine și ale gândirii cîrturarilor din spațiul românesc medieval.

Semnificația teoretică . Rezultatele cercetării prezintă importanță teoretică pentru cunoașterea particularităților viziunilor profetice bizantine în contextul culturii și vieții spirituale din țările române, pe parcursul sec. XV-XVI. Studiul întreprins permite a reconstitui un segment din orizontul de cunoștințe și valori al cîrturarilor, respectiv, a aprecia posibilele motive ale acțiunilor oamenilor medievali din perspectiva așteptărilor de viitor.

Valoarea aplicativă a lucrării. Cercetarea va fi utilă pentru elaborarea studiilor, monografiilor și sintezelor consacrate culturii medievale românești, influenței bizantine în țările române, vieții spirituale și imaginarului medieval.

Rezultatele științifice principale înaintate spre sus înere:

1. În textele narative din țările române, cunoscute cîrturarilor români din sec. XV-XVI, am identificat următoarele forme de *viziuni profetice bizantine*: profetice escatologice, profetice monahale, vise/vedenii profetice, divinitatea, astrologia și oracolele.

2. În cadrul *viziunilor profetice bizantine* am atestat reprezentări proprii gândirii medievale (despre trâmăul de dincolo, destinul postum al omului, evenimentele dinaintea sfârșitului lumii), o serie de topos-uri reflectând simbolic autoritatea clerului și demnitatea suveranului medieval.
3. În conținutul *profețiilor bizantine* am determinat expresii ale gândirii istorice: estimări ale duratei existenței umanității, concepția succesiunii a patru imperii, confruntarea profețiilor apocaliptice cu evenimentele istorice, relaționarea semnelor premonitorii cu evoluțiile sociale;
4. În sursele analizate, am evidențiat ajustări ale profețiilor escatologice bizantine la realitățile spațiului românesc, fapt care probează asimilarea *viziunilor profetice bizantine* în orizontul de cunoștințe al cîrturarilor din țările române din sec. XV-XVI.

Implementarea rezultatelor științifice. Studiul poate fi utilizat în cadrul cursurilor universitare, la elaborarea tezelor de licență, masterat și doctorat, a suporturilor didactice pentru învățământul preuniversitar, a materialelor informative consacrate culturii medievale românești.

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării au fost prezentate de către autor în formă de comunicări la **19 conferințe științifice**. Teza a fost examinată și aprobată la edină a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie, la Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității de Stat din Moldova, din 23 octombrie 2014.

Rezultatele investigației au fost expuse în **22 de publicații științifice**:

1. Moartea lui Ștefan cel Mare și semnele vremii. În: Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei, Iași, 2011, vol. XI, p. 293-302.
2. Revelații dinaintea morții, conform tradiției creștine-ortodoxe. În: Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei, Iași, 2012, vol. XII, p. 197-218.
3. Repere ale gândirii mitice în eshatologia populară românească. În: Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei, Iași, 2013, vol. XIII, p. 125-136.
4. Personaje fantastice în eshatologia populară românească. În: Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei, Iași, 2014, vol. XIV, p. 219-238.
5. Istorie și Profeție în Bizanțul timpuriu. În: Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Lucrări studențești”. Științe socioumanistice. Chișinău: CEP USM, 2008, p. 110-114.
6. Când pământul face a bătălii. Interpretări arhaice ale fenomenelor seismice. În: Buletin științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie, 2010, nr. 13 (26), p. 34-52.
7. Prezicerea decesului în hagiografia bizantină. În: Studia Universitatis. Științe umanistice, Chișinău, 2011, nr. 4 (44), p. 67-74.
8. Voievodul căzut de pe cal: o ipostază a suveranului în cronici. În: Buletin științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie. Serie nouă, Chișinău, 2012, nr. 17 (30), p. 64-74.

9. Ipostazele nara iunii istorice în literatura slavo-român (sec. XV-XVI). În: Studia Universitatis. tiin e umanistice, Chi in u, 2012, nr. 10 (60), p. 34-40.
10. C rturarii rile române – între istorie i profe ie (sec. XV-XVI). În: Studia Universitatis Moldaviae. tiin e umanistice, Chi in u, 2013, nr. 4 (64), p. 18-26.
11. The phenomenon of prophecy in the early Byzantine historical writings. In: International Conference of Young Researchers. VI edition. Scientific abstracts. Chi in u: S. n., 2008, p. 227.
12. Sfântul Andrei cel nebun pentru Hristos – experien e profetice în Imperiul Bizantin. În: Conferin a tiin ific a Masteranzilor i Doctoranzilor. Chi in u: CEP USM, 2009, p. 35-36.
13. The components of the prophetic discourse at St. Andrew the fool for Christ. In: International Conference of Young Researchers, VII edition. Chi in u: CEP USM, 2009, p. 131.
14. Fenomenele seismice i interpretarea lor în istoriografia bizantin . În: Conferin a tiin ific „Dezvoltarea cercet rii tiin ifice ...”. 5 mai 2010. Chi in u: CEP USM, 2010, p. 74-75.
15. Darul divin al profe iei în con tiin a c rturarilor bizantini. În: Conferin a tiin ific na ional cu participare interna ional „Cre terea impactului ...”. Chi in u: CEP USM, 2011, p. 42-45.
16. The dangers of predicting future, according to the Byzantine sources. In: International Conference of Young Researchers, IX edition. Chi in u: Nova-Imprim, 2011, p. 109.
17. Prophecy and clairvoyance in the medieval consciousness. In: International Conference of Young Researchers, 10 ed., Chi in u, Moldova: Scientific abstracts. Chi in u: S.n., 2013, p. 161.
18. Viziuni ale istoriei în apocalipse apocrife din rile române (sec. XV-XVI). În: Conferin a tiin ific „Integrare prin cercetare ...”. tiin e umanistice. Chi in u: CEP USM, 2013, p. 6-8.
19. Scrieri profetice bizantine în manuscrise din rile române (sec. XV-XVI). În: Sesiunea tiin ifico-metodic anual „Na ional i universal în procesul istoric ...” (Edi ia I), 7 martie 2014. Program. Rezumatele comunic rilor. Chi in u: CEP USM, 2014, p. 18-19.
20. Profe iile sibilelor în texte narative din rile române (sec. XV-XVI). În: Conferin a tiin ific na ional „ coal , educa ie ...”. Rezumatele comunic rilor. Chi in u: CEP USM, 2014, p. 37-38.
21. Profe ia ultimei invazii barbare în scrieri din rile române (sec. XV-XVI). În: Sesiunea tiin ific a Muzeului Na ional de Istorie a Moldovei. 16-17 oct. 2014. Chi in u, 2014, p. 45.
22. Profetul/profe ia în textele grece ti antice i medievale. În: „Tendin e contemporane...”. Conferin a tiin ific Interna ional a Doctoranzilor, 10 martie 2015. Chi in u, 2015, p. 129.

Structura tezei. Lucrarea const din adnot ri (în român , englez , rus), lista abrevierilor, introducere, trei capitole, concluzii, text de baz expus pe 150 de pagini, bibliografie din 280 de titluri, anex , declara ia privind asumarea r spunderii i CV-ul autorului.

Cuvinte cheie: viziuni profetice bizantine, escatologie, vedenii medievale, divina ie, concep ii istorice, texte narative, mo tenirea bizantin , rile române.

CONINUTUL TEZEI

În **Introducere**, autorul argumentează actualitatea și importanța problemei abordate, formulează scopul și obiectivele tezei, prezintă cadrul cronologic și geografic al cercetării, metodologia cercetării științifice, noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute, problema științifică soluționată, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, aprobarea rezultatelor științifice, sumarul compartimentelor tezei.

Capitolul 1, **Viziunile profetice bizantine: abordări istoriografice și prezența în izvoarele istorice**, este alcătuit din patru paragrafe. În paragraful 1.1, **Abordări teoretico-metodologice în istoriografia europeană**, am analizat principalele concepții teoretice și metode utilizate în studiul viziunilor profetice bizantine în istoriografia europeană. Constatăm că studiul viziunilor profetice medievale a debutat, în a doua jumătate a sec. XIX, prin lucrări consacrate apocalipselor apocrife și altor scrieri escatologice. Profetiile apocaliptice, în versiuni grecești, latine și slavone, au fost apreciate drept „legende medievale”, în cadrul cercetărilor (Fr. Kampers, W. Bousset, A. Graf, Al. N. Veselovski ș.a.) examinau evoluția câtorva teme: ultimul împărat roman, Antihristul, popoarele Gog și Magog. La etapa respectivă, viziunile escatologice bizantine au fost abordate, preponderent, din perspectiva istoriei literare, în calitate de măriri ale credințelor și curentelor de idei din creștinătatea medievală.

În perioada interbelică, profetiile escatologice bizantine au intrat în atenția unor medieviști consacrați (Ch. Diehl, A. A. Vasiliev) care le-au apreciat valoarea de izvoare istorice pentru studiul mentalităților, al ideilor politice și religioase din Imperiul Bizantin.

În perioada postbelică, datorită lucrărilor istoricului american Paul J. Alexander, profetiile escatologice bizantine au devenit un domeniu distinct de investigație istorică, numit „tradiția apocaliptică bizantină”. În concepția savantului, profetiile apocaliptice bizantine, apărute în contextul invaziilor arabe, „erau menite să ofere consolare și speranță în vremuri de nenorociri, în particular, în perioadele de înfrângeri militare și dezastre” [2, p. 127; 1, p. 1005]. Din acest motiv, textele profetice erau periodic revizuite, fiind adaptate datelor geografice și cronologice proprii copistului. Acumularea apocalipselor în anumite perioade, precum și referințele escatologice din cronografele bizantine, considera P. J. Alexander, „permite a estima intensitatea așteptărilor escatologice și furnizează astfel un barometru al presiunilor escatologice la diferite etape ale istoriei” [1, p. 1018]. Cercetătorul german Gerhard Podskalsky analiza evoluția „escatologiei imperiale bizantine”, în care Imperiului Bizantin i-a fost atribuit statutul de ultim imperiu care va exista până la sfârșitul lumii. În concepția istoricului german, profetiile escatologice ilustrează reprezentările bizantine despre evoluția istorică, având la bază scheme de origine biblică [23, p. 243].

În lucrările din ultimele decenii ale sec. XX – începutul sec. XXI, spectrul problematic al viziunilor profetice bizantine s-a lărgit considerabil. Paul Magdalino argumentează influența profetiilor escatologice asupra formării unui tip de atitudine și instituții tipic bizantine [10]. Jean Flori examinează profetiile escatologice bizantine în contextul general al profetiilor vehiculate în timpul confruntărilor dintre statele creștine și musulmani, în special, în epoca cruciadelor [7]. În paralel cu profetiile apocaliptice, istoricii pun în valoare și alte forme de viziuni profetice. George T. Calofonos examinează valențele politice ale viselor profetice în cronografia bizantină, înregistrate alături de alte semne premonitorii. De asemenea, vedeniile bizantine constituie un domeniu insuficient explorat, dar care poate aduce noi puncte de vedere asupra escatologiei bizantine [23, p. 241]. Medievalistul francez André Vauchez este preocupat de fenomenul profetismului în spațiul european, manifestat în profetiile escatologice, profetiile monahilor harismatici, exegezele biblice, scrierile de astrologie [20]. Concomitent, circulația și ecourile profetiilor escatologice bizantine, în traduceri slave, a fost studiată în Bulgaria medievală (V. Tpkova-Zaimova, A. Miltenova [27]) și vechea Rusie (A. L. Iurganov ș.a.). Astfel, viziunile profetice bizantine cunosc, în istoriografia contemporană, diverse abordări, punându-le în valoare conținutul, circulația și influența în societățile medievale.

În paragraful **1.2, Studiul profetiilor bizantine în istoriografia românească**, am examinat lucrările consacrate circulației viziunilor profetice bizantine în rile române. Am evidențiat etapele și direcțiile de investigație ale problematicii respective, principalele concluzii ale istoricilor, precum și aspectele care necesită cercetări suplimentare. În *istoriografia românească*, problema profetiilor bizantine, în textele narative din rile române, a fost abordată tangențial de cercetători din diferite generații. B. P. Hasdeu și I. Bogdan semnalau, în cadrul apocrifelor bizantine, existența profetiilor escatologice. Istoricii apreciau largă răspândire a scrierilor respective, alături de alte „cărți populare”, influența lor asupra folclorului românesc, dar fără a le analiza conținutul. În perioada interbelică, istoricii literaturii române (N. Cartoianu, t. Ciobanu) au continuat investigațiile predecesorilor, asupra circulației și redacțiilor scrierilor apocrife bizantine, conținând profetii apocaliptice, limitându-se însă la estimarea influenței lor în creațiile folclorice.

În istoriografia românească postbelică, Andrei Pippidi semnală remanierile profetiilor escatologice bizantine, după căderea Constantinopolului (1453), pentru a prevesti ultimul imperiu al istoriei, identificat, alternativ, cu statul otoman, habsburgic sau rus. A. Pippidi evocă răspândirea profetiilor respective în rile române, ca expresie a proiectelor politice vehiculate în sec. XVII-XVIII, și ca element al continuității tradiției politice bizantine [15]. În studiile apărute după 1989, circulația profetiilor bizantine este abordată de mai mulți autori, pentru a reconstitui

orizontul mental și a teptările colective din societatea românească. Astfel, M. M. Székely și t. S. Gorovei evocă posibilele semne premonitории (cutremurul, cometa, ploaia de sânge), înregistrate în cronicile vremii, care ar fi influențat deciziile politice ale lui Ștefan cel Mare [21]. Istoricii își subliniază importanța acestor profeții în conștiința medievală, care avea o percepție a lumii, diferită de a omului modern. M. M. Székely și L. Pilat presupun că profețiile bizantine despre sfârșitul lumii, preconizate pentru anul 7000 de la Creșterea (1492 d.Hr.), puteau alimenta concepția că țara Moldovei reprezintă succesoarea Imperiului Bizantin, iar Ștefan cel Mare putea fi identificat cu ultimul împărat creștin [22; 14].

Bizantinologul român Petre Guran a examinat geneza și funcțiile profeției ultimului împărat, în scrierile escatologice, evidențiind evoluția gândirii politice și teologice bizantine [8]. Cercetătorul Andrei Timotin a consacrat un număr de lucrări viziunilor profetice în Bizanț și în țările române. Autorul analizează semnificațiile plurivalente ale viziunilor profetice, menite să confirme sfârșitul lumii, să sporească prestigiul unui locaș de cult, să legitimeze înțelesurile puterii politice, să clarifice dileme teologice [25]. În manuscrisele românești din sec. XVII-XIX, istoricul repertoriază scrierile escatologice bizantine și post-bizantine, considerându-le mijloace de propagandă politică și interpretări ale evoluțiilor istorice [24, p. 135]. Un alt medievist român, Matei Cazacu, abordează problema viziunilor profetice în contextul altor miracole medievale (vise, vedenii, semne premonitории), înregistrate în sursele din țările române. Istoricul argumentează necesitatea studiului științific al acestor relatări, din perspectiva istoriei mentalităților [3, p. 13]. În concluzie, cercetătorii români asimilează drept experiență istoriografică universală de a integra viziunile profetice în reconstituirea trecutului medieval.

În istoriografia contemporană din Republica Moldova, medievistii consacrați (P. Parasca, D. Dragnev) au apreciat reconstituirile propuse de M. M. Székely, t. S. Gorovei și L. Pilat, păstrând însă rezerve față de problema profețiilor în timpul lui Ștefan cel Mare sau menționând că problema necesită investigații suplimentare. Concomitent, unii istorici ai artei medievale (C. I. Ciobanu [4], E. Dragnev [6]) au pus în valoare influența profețiilor escatologice bizantine asupra genezei și conținutului unor picturi bisericești din țara Moldovei (Pătrăuți, Moldovița), de la sfârșitul sec. XV și din sec. XVI. Cercetătorul V. Pâslariuc argumentează influența profeției ultimului împărat, pentru a explica motivele declanșării conflictului dintre țara Moldovei și Imperiul Otoman în anul 1473, în pofida conjuncturii internaționale nefavorabile [12, p. 484]. Luând în considerare abordările contemporane și nivelul de studiere al subiectului în istoriografia românească, ne propunem să cercetăm formele, semnificațiile și influența viziunilor profetice bizantine, cunoscute ca rătăcirile din țările române, în baza textelor narrative din sec. XV-XVI.

În paragraful **1.3, Izvoarele istorice ale cercetării**, am clasificat izvoarele istorice inedite și publicate, în funcție de genul textelor narative. Am analizat informațiile oferite de fiecare categorie de izvoare istorice, relevanța lor în raport cu subiectul prezentei teze. Astfel, constatăm că dispunem de surse inedite și publicate, ce reflectă orizontul de cunoștințe și preocupări ale scriitorilor din țările române, în sec. XV-XVI. Prima categorie de izvoare o constituie apocalipsele apocrife bizantine, cunoscute în spațiul românesc, care conțin ample viziuni profetice, structurate într-un ciclu consacrat destinului postum al oamenilor, și altul, evocând evenimentele care vor anticipa Judecata de Apoi. În prezenta cercetare, am analizat, cu precizie, apocalipsele bizantine din al doilea ciclu menționat, deoarece reunesc mai multe concepții istorice, referințe la evenimente și personalități concrete. Viziunile profetice, cu caracter escatologic, sunt prezente, de asemenea, în alte genuri de scrieri bizantine (omilii, tratate teologice, exegeze biblice), cunoscute scriitorilor români, care întregesc conținutul apocalipselor apocrife, cuprind reprezentări și noțiuni ale gândirii medievale. În scopul determinării formelor și semnificațiilor viziunilor profetice bizantine, ne mai servesc hagiografia, cronicile universale (ale lui George Hamartolos, Constantin Manasses, Ioan Zonaras ș.a.), scrierile populare (*Varlaam și Ioasaf, Alexandria, Pălia istoric*), scrierile apocrife. Pentru a analiza gândirea istorică din cadrul viziunilor profetice bizantine și receptarea sa de către scriitorii țărilor române, am confruntat lucrările bizantine și cronicile slavo-române din sec. XV-XVI. Ultima categorie o constituie tradițiile istorice și credințele românești în raport cu textele narative din sec. XV-XVI, care ne permit să estimăm receptarea profetiilor bizantine în memoria colectivă românească.

În paragraful **1.4, Concluzii la capitolul 1**, am formulat concluziile desprinse din analiza istoriografiei problemei de studiu și a izvoarelor istorice disponibile, în funcție de care am stabilit scopul și obiectivele tezei de față.

Capitolul **2, Formele și semnificațiile profetiilor bizantine în textele narative din țările române**, constă din cinci paragrafe. În paragraful **2.1, Profetiile escatologice**, am determinat statutul viziunilor profetice în textele medievale, circulația, particularitățile și receptarea profetiilor în scrierile escatologice bizantine din țările române, pe parcursul sec. XV-XVI. Tematic, aceste profetii se structurează într-un ciclu de scrieri consacrate destinului postum al oamenilor, în funcție de faptele sângeroase pe pământ, și un alt ciclu, având în obiectiv sfârșitul lumii și evenimentele care-l vor preceda [19]. Astfel, profetiile apocaliptice respectă credința creștină despre două etape în care omul va fi judecat pentru faptele sângeroase pe pământ: prima dată, la patruzeci de zile după moartea fizică („judecata particulară”), iar a doua oară – la sfârșitul lumii, în timpul Judecii de Apoi („judecata cea de obște/universală”). Viziunile profetice care evocă destinul uman în lumea de dincolo intrau în componența textelor iudeo-

cre tine (*Vedenia lui Isaia, Vedenia lui Enoh, Testamentul lui Avraam*) și bizantine (*Apocalipsa Apostolului Pavel, Apocalipsa Maicii Domnului, Vedenia c lug rului Cosma, Via a Sfântului Vasile cel Nou*). Scrierile citate iau form de viziuni extatice, în timpul c rora protagoni tii c l toresc în lumea de dincolo, și con in prevestiri ale pedepselor/recompenselor care-i a tept pe oameni dup moartea fizic . Lucr rile f ceau parte din lecturile religioase ale epocii, uneori fiind prezente și în cultul Bisericii Ortodoxe. Prin con inutul lor, viziunile apocrife îndeplineau o func ie cognitiv , evocând t râmul de dincolo, Judecata de Apoi, și una spiritual , îndemnând oamenii la poc in și conduit cre tin .

Viziunile profetice consacrate Judec ii de Apoi și evenimentelor care o vor preceda, formeaz al doilea ciclu de apocalipse și texte escatologice bizantine, supranumite „scrieri istorico-apocaliptice” [27]. Apocalipsele respective abordeaz problema evolu iei și sensului istoriei, locul epocii autorului în istoria umanit ii [8, p. 276]. În spa iul românesc, profe iile consacrate sfâr itului lumii și evenimentelor care îl vor preceda au circulat în cadrul apocalipselor bizantine (*Apocalipsa apocrif a lui Ioan, Apocalipsa lui Metodie din Patara, Ultima vedenie a prorocului Daniel, Apocalipsa Sfântului Andrei cel nebun pentru Hristos*), al predicilor și omiliilor patristice (atribuite Sfin ilor Efrem Sirul și Ioan Gur de Aur, altele anonime), al exegezelor biblice (*Comentariul la Apocalipsa lui Ioan de Andrei de Cezareea*), al discursurilor teologice pseudoepigrafe (atribuite lui Ipolit Romanul și Ipatie din Efes). În manuscrisele miscelane, aceste lucr ri au fost copiate al turi de alte apocrife sau opere cu caracter escatologic. Scrierile con inând profe ii apocaliptice au fost incluse, în special, între lecturile de edificare spiritual . Apocrifele de acest gen se citeau în timpul liturghiei și în afara ei, fiind considerate lecturi folositoare sufletului [26, p. 378]. Pentru c rturarii români, viziunile escatologice bizantine au avut o semnifica ie cognitiv , evocând t râmul de dincolo, pedepsele și recompensele postume, evenimentele ce vor preceda sfâr itul lumii. Concomitent, profe iile respective de ineau semnifica ii spirituale, pentru a îndemna cre tinii la poc in și respectarea prescrip iilor religioase. Viziunile escatologice bizantine, parte a literaturii biserice ti, constituie astfel un izvor istoric pentru studiul orizontului de cuno tin e și valori al clericilor și c rturarilor, al particularit ilor vie ii spirituale din spa iul românesc medieval.

În paragraful **2.2, Profe iile monahale**, am clasificat tematic și am analizat semnifica iile relat rilor con inând profe ii monahale în lucr rile bizantine, precum și ecourile lor în textele narative române ti. În manuscrisele din sec. XV-XVI, aceste profe ii se structureaz în jurul câtorva nuclee tematice, primul dintre care îl constituie întâlnirea dintre suveran și monah, înso it de preziceri ale viitorului. În relat rile cu această tematic , din cronografele și hagiografia bizantin , monahii (Ioan din Egipt, Sf. Simeon Stâlpanicul, Sf. Daniel Stâlpanicul .a.)

sunt caracteriza i prin epitete care le eviden iaz sacralitatea, dovad c profe iile lor nu constituie o p rere personal , dar exprim voia Celui de Sus. Autorii bizantini subliniaz inferioritatea conduc torilor laici (Marcian, Leon I, Bardanes Tourkos) în raport cu monahii-prezic tori. Prin intermediul profe iilor se afirma implicit preeminen a voinei lui Dumnezeu asupra aspira iilor umane i superioritatea spiritual a clerului asupra autorit ilor laice.

Tradi ia bizantin a profe iilor monahale a cunoscut o continuitate în rile române, în calitate de motiv literar i practic real . Dovezi ale întâlnirii dintre suveran i monahul-prezic tor, dup un scenariu similar celui bizantin, cunoa tem în cazul lui Iancu de Hunedoara (Transilvania), Radu cel Mare (ara Româneasc), Alexandru L pu neanu (ara Moldovei). Din acela i ciclu tematic face parte legendara întâlnire dintre tefan cel Mare i Daniil Sisastrul, dup înfrângerea de la R zboieni (26 iulie 1476), consemnat de cronicarul Ion Neculce (cca 1672-1745), în culegerea *O sam de cuvinte* (legenda IV). Textul lui Ion Neculce respect consecvent scenariul bizantin al întrevederii dintre suveran i monah. Daniil Sisastrul apare ca mediator între domn i divinitate (primind spovedania lui tefan cel Mare), î i manifest autoritatea spiritual („s a tepte tefan vod afar pân -a istovi ruga”) i îi prezice viitorul („r zboiul iaste a lui”) [11, p. 107]. Tradi ia înregistrat de Ion Neculce cunoa te i alte versiuni, în legendele române ti, culese la sfâr itul sec. XIX i în sec. XX. Legendele respective atest continuitatea unei tradi ii literare bizantine, reflect autoritatea spiritual a monahului, exprimat prin darul prezicerii viitorului, inaccesibil profanilor.

În lucr rile de origine bizantin , cunoscute c rturarilor români, un nucleu tematic distinct îl formeaz conflictul dintre sfânt i suveran, când sunt enun ate profe ii nefaste suveranului. Aceste relat ri, de regul , au ca protagoni ti împ ra i care s-au opus dogmelor Bisericii i au prigonit cre tinii (Iulian Apostatul, Valens), iar profe iile sunt prezentate ca pedepse divine pentru erezie. Motivul profe iilor nefaste, adresate suveranului, apare i în *Via a patriarhului Nifon*, alc tuit de monahul grec Gavriil Protul, între anii 1517-1521, la curtea lui Neagoe Basarab (1512-1521). Lucrarea consemneaz conflictul dintre Sf. Nifon, fost patriarh de Constantinopol (1483-1486, 1497-1498), i Radu cel Mare, domnul rii Române ti (1495-1508), iscat din cauza c s toriei vornicului Bogdan, desp r it de prima so ie, cu sora domnului muntean, Caplea. Sf. Nifon îi preveste te nenorociri lui Radu cel Mare pentru înc lcarea credin ei i a rânduielilor biserice ti („v z, zice, pogorându-se pre voi i pre ara voastr pentru netocmirea bisericii i pentru mul imea f r delegilor voastre mâniia lui Dumnezeu” [9, p. 79], „cu rea moarte va se moar Bogdan” [9, p. 86]). *Via a patriarhului Nifon* ilustreaz un procedeu atestat i în hagiografia bizantin , în care „discursul puterii i discursul religios se suprapun” [25,

p. 341]. Pentru fe ele biserice ti, asemenea relat ri miraculoase constituiau pilde ale capacit ii clericilor de a se opune autorit ilor laice, în semn de ap rare a dogmelor religioase.

În sursele bizantine, profe iile monahale se mai structurau tematic în jurul avertismentelor adresate oamenilor despre viitoarele pericole, a prezicerii propriului deces, abilitate considerat a fi privilegiul mirenilor evlavio i i al sfin ilor. Prezicerea decesului f cea parte dintre miracolele care, în concep ia scriitorilor medievali, înso eau obligatoriu biografia unui sfânt. Cunoscând ziua propriului deces, sfântul se putea preg ti din timp pentru a p r si lumea p mânteasc , respectând canoanele biserice ti, î i putea scrie *jitia*, spre înv tura urma ilor [17]. În con tiin a c rturarilor medievali, darul profetic al monahilor avea semnificatii complexe: exprima superioritatea spiritual a clerului fa de autorit ile laice, grija lui Dumnezeu pentru cre tini, un dar spiritual rezervat marilor duhovnici, care le permitea s se preg teasc pentru trecerea la cele ve nice sau s cunoasc starea l untric a altei persoane [18]. Darul profe iei reprezenta un atribut care confirma sfin enia monahului, dar i o surs de ispite, în calitate de experien supranatural [16].

În paragraful **2.3, Visele/vedeniile profetice**, am grupat tematic i am analizat semnificatiile profe iilor exprimate în vise i vedenii, în lucr rile bizantine, confruntându-le cu relat ri similare în scrierile române ti. Aceast form de revela ii are afinit i cu literatura apocaliptic , prin evocarea lumii de dincolo, i cu profe iile monahilor, beneficiarii unor asemenea revela ii. Sursele narrative din Europa medieval , inclusiv din rile române, atest distinc ia între *vis* (din timpul somnului) i *vedenie* (primit în stare de veghe), de i termenii uneori se confundau. Visele i vedeniile reprezentau, înc din *Biblie*, una din formele revela iei profetice. În paralel cu textul canonic al *Bibliei*, în cultura medieval româneasc au circulat legende biblice apocrife, în care sunt prezente vise i vedenii profetice (*Testamentul lui Avraam, Istoria prea frumosului Iosif i a prea frumoasei Asineta* .a.). Dup modelul legendelor biblice, cronicarii bizantini au inclus vise profetice în operele istorice. Acestea survin la na terea sau înainte de moartea marilor personalit i (Paris, Iulius Caesar, Octavian Augustus, Domi ian). Visele profetice anun , în limbaj simbolic, viitorul politic al suveranilor, punând în valoare soarele, în calitate de simbol al monarhului. Visele din Antichitatea p gân au un caracter alegoric i necesit interpre i specializati (numi i „magi”, „proroci”, „un filosof”) ale mesajului lor profetic. În schimb, visele profetice ale monarhilor cre tini (Teodosie cel Mare, Anastasie I, Mauricius, Vasile I Macedoneanul) se disting prin apari ia personajelor divine (îngeri, proroci, sfin i) care anun explicit viitorul i fac comentarii moralizatoare. Visul premonitoriu reprezenta unul din attributele care, în con tiin a medieval , proba caracterul ales al demnit ii suveranului.

O alt surs de vedenii premonitorii, în vechea cultur româneasc , au constituit-o biografiile regilor sârbi. Astfel, *Vie ile Sfin ilor regi sârbi Sava i Simion*, opera c lug rului sârb Domentian (sec. XIII), prelucrat de ucenicul s u Teodosie (sfâr itul sec. XIII) îl prezint pe Sf. Gheorghe drept ocrotitor al regelui tefan Nemanja (cca 1165/1168-1196), intervenind miraculos în via a sa. În unul dintre pasajele lucr rii, autorul relateaz o vedenie avut de un ierarh sârb, prin care Sf. Gheorghe prevestea c va înfrânge du manii lui tefan Nemanja. Asemeni cronicilor universale bizantine, lucrarea men ionat privilegiaz figura suveranului i ierarhului, în calitate de beneficiari ai revela iei profetice.

O relatare de acela i gen, dar con inând un vis profetic, s-a constituit în jurul icoanei Sfântului Gheorghe, d ruit M n stirii Zografu (Muntele Athos) de c tre tefan cel Mare. Pe ve mântul metalic al icoanei, realizat la Sankt Petersburg, în 1838, se precizeaz c Sf. Gheorghe i s-a ar tat voievodului în 1484. Conform celei mai vechi relat ri a miracolului, consemnat într-un miscelaneu slav (M n stirea Zografu, sec. XVIII), tefan cel Mare, înfrico at de mul imea du manilor, l-a visat pe Sf. Gheorghe care l-a încurajat s porneasc iar i în lupt , spunându-i: „acum vei cunoa te puterea lui Dumnezeu care te-a ocrotit întotdeauna, pentru c am fost trimis la tine ca s - i dezv lui cine va fi înving tor, i mila Sa s-a coborât asupra ta i eu te voi ajuta în aceast lupt . Iar tu s refaci mân stirea mea, care este pustiit , cu numele Zografu, de la Sfântul Munte Athos. i trimite acolo icoana mea pe care o por i cu tine” [3, p. 58]. În sec. XIX au fost înregistrate alte dou variante ale aceleia i legende, toate având în comun visul profetic al suveranului, îmbinând prezicerea viitorului (victoria lui tefan Vod) i mesajul spiritual (refacerea m n stirii), practica incuba iei (dormitul în biseric). Legenda reactualizeaz astfel una din formele profe iilor bizantine, cunoscute c rturarilor români în textele din sec. XV-XVI.

Vise premonitorii, din aceea i categorie, au fost consemnate i pentru al i domni din ara Moldovei (Alexandru L pu neanu, Petru chiopul). Textele medievale atest , în relat rile despre vise premonitorii, influen a unor motive din lucr rile bizantine (visul monarhic, imaginea mesagerilor cere ti, simbolismul solar asociat monarhului). Sursele înregistreaz i o vedenie profetic , anun ând destinul politic al suveranului. În lucrarea *Via a lui Iacob Despot, domnul Moldovei*, scris de umanistul Johann Sommer (1542-1572), se relateaz cum Despot Vod (1561-1563) ar fi înscenat o vedenie profetic , pentru a- i afirma ambi ia de a se încorona domn al rii Moldovei, rii Române ti i Transilvaniei. Cazul respectiv probeaz popularitatea pe care o puteau c p ta asemenea întâmpl ri miraculoase în societatea medieval .

În culegerile de povestiri ascetice, vedeniile mai denumeau revela iile cu tematic spiritual i analiza st rilor suflete ti. Vedeniile erau strâns legate de medita ia spiritual , la fel cum darul profetic al monahilor coexista cu facultatea clarviziunii. Frecven a relat rilor despre

vise și vedenii profetice, în manuscrisele medievale, era însoțit, concomitent, de multiple avertismente asupra pericolelor ce însoțesc asemenea experiențe mistice. Visele și vedeniile reprezentau o comunicare cu lumea de dincolo, prin care creștinul putea primi revelații divine, dar putea fi dus și în ispit.

În paragraful **2.4, Divina ie, astrologia și oracolele**, am analizat prezența procedeelelor antice de prezicere a viitorului în sursele bizantine, semnificațiile și locul lor în societatea românească medievală. Profețiile Antichității greco-romane (divina ie, astrologia, oracolele) întregesc formele viziunilor profetice din scrierile bizantine, cunoscute ca rturarilor din rile române. Deși respinse de autoritățile ecleziastice, lucrările medievale atestă autoritatea acestor profeții, remanierele și integrarea lor în spiritualitatea creștină. Cronografele bizantine consemnează mai multe preziceri ale viitorului, utilizând procedeele divina iei, care au anticipat evenimente istorice, în special, cariera suveranilor. În spațiul românesc, dispunem de mrturii ale unor practici păgâne, numite adesea „vrjitorie”, precum și ale divina iei biblice (îmbinare dintre ghicit și lectura *Psaltirii*). Lucrările de origine bizantină prezintă astrologia drept o materie de studiu în Antichitate, confundată cu astronomia, iar prezicerile astrale vizau frecvent destinul suveranilor. În pofida condamnării astrologiei, din perspectivă creștină, manuscrisele din rile române atestă circulația crilor bizantine de prevestire, consacrate destinului individului (*Colednicul, Rojdanicul*), precum și destinului colectiv, evoluțiilor istorice (*Gromovnicul*). Asemeni altor forme de viziune profetică, divina ie, astrologia și oracolele aveau în centru cariera suveranului.

De o apreciere deosebită au beneficiat, în sursele medievale, profețiile sibiline, fiind comparate cu prorociile biblice. În creștinismul timpuriu și în perioada bizantină, Sibilelor le-au fost atribuite preziceri ale Venirii lui Hristos, dar și ale altor evenimente din istorie. Crturarii români au cunoscut asemenea profeții prin intermediul cronografelelor bizantine, hagiografiei și crilor populare. În rile române a circulat apocriful *Cuvânt despre Sibila și împăratul David*, prelucrarea unui prototip bizantin, realizat de un crturar bulgar din sec. XIII, în care se prevestește evoluția umanității, prin succesiunea a nouă popoare. Lucrarea respectivă exemplifică îmbinarea motivelor antice păgâne și din spiritualitatea creștină.

În paragraful **2.5, Concluzii la capitolul 2**, am formulat principalele concluzii privind formele și semnificațiile viziunilor profetice bizantine, cunoscute ca rturarilor rilor române, influența lor în textele narative și folclorul românesc.

Capitolul **3, Gândirea istorică în cadrul viziunilor profetice bizantine, cunoscute în rile române**, constă din cinci paragrafe. În paragraful **3.1, Estimarea duratei existenței umanității**, am analizat concepția medievală despre durata existenței umanității, reflectarea sa în

structura miscelanelor slavo-române, estimările cronologice ale duratei existenței pământului, ecourile lor în textele narative și în societatea românească din sec. XV-XVI. În conștiința medievală, în conformitate cu învățăturile *Bibliei*, istoria umanității începe de la Facerea lumii și va lua sfârșit la Judecata de Apoi. Drept ilustrare, în acest sens, servește structura câtorva manuscrise slavo-române. Astfel, două miscelane din țara Moldovei (Biblioteca Academiei Române, ms. slav 649, și Arhivele Naționale ale României, ms. slav 741) reunesc, concomitent, scrieri istorice (cronici universale, letopisee interne, compilații de istorie biblică) și scrieri escatologice bizantine (*Apocalipsa lui Metodie din Patara*, *Apocalipsa lui Andrei Salos*), reflectând concepția medievală despre durata existenței omenirii, de la Facerea Lumii până la Judecata de Apoi. Miscelanele respective, prin structura lor, cunosc analogii în manuscrisele sud-slave și rusești, având caracter enciclopedic. Deci, cărturarii din țara Moldovei relatau o tradiție medievală consacrată, evocând întreaga evoluție a istoriei umanității, deopotrivă din trecut și din viitor. În acest context, *Apocalipsa lui Metodie din Patara*, fiind copiată alături de cronici, se considera o expunere legendară și o interpretare teologică a istoriei universale.

Viziunile profetice bizantine au vehiculat concepția că istoria umanității va dura „apte veacuri/milenii”, imitând simbolic cele apte zile în care Dumnezeu a creat lumea vizibilă. Concepția despre durata de 7000 de ani, un reper al istoriei umane, s-a reflectat în câteva pascalii românești, în romanul popular *Alexandria*, în unele formulări din letopiseele lui Macarie și Eftimie. Credința în „apte veacuri/milenii” ale istoriei universale a determinat și datarea Întrupării lui Hristos în anul 5500 de la Facerea Lumii, precum și era de Constantinopol, utilizată în documentele de cancelarie și letopiseele din țările române, conform căreia lumea a fost creată în anul 5508 î.Hr. Anul 7000 de la Facerea Lumii a fost apreciat nu doar în calitate de reper cronologic convențional, dar și ca o posibilă dată a sfârșitului lumii. Două mormânturi din sec. XVI atestă că, după încheierea mileniului apte, în anul 1492 d.Hr., data sfârșitului lumii a fost „transferată” pentru sfârșitul mileniului opt. Concomitent, în societatea medievală românească, au circulat lucrări care avertizau creștinii să nu caute o dată concretă a sfârșitului lumii. În istoriografia românească din ultimul deceniu, mai mulți cercetători (M. M. Székely, t. S. Gorovei, L. Pilat, E. Dragnev) au admis că, în timpul lui Itefan cel Mare, apropierea anului 7000 a provocat angoase escatologice, pe când alți autori (Al. Mare, t. Andreescu, Z. Mihail) le infirmă. Concomitent, presupun unii medievisti (M. M. Székely, E. Dragnev), credința în apropierea sfârșitului lumii s-a reflectat în concepțiile politice și în arta ecleziastică din țara Moldovei, la sfârșitul sec. XV. În opinia noastră, ipotezele respective au meritul de a pune în valoare specificul viziunilor medievale despre timp și evoluția istorică, alimentate, în mare măsură, de lucrările de origine bizantină.

În paragraful **3.2, Concepția succesiunii a patru imperii**, am analizat concepția evoluției istoriei universale prin succesiunea a patru imperii, inspirată din *Cartea profetului Daniel*, interpretările alternative ale identității ultimului imperiu și circulația lor în rile române. Cărturarii din spațiul românesc au cunoscut profetia succesiunii a patru imperii prin intermediul *Cartii lui Daniel*, din *Vechiul Testament*. Particularitățile versiunii sale slavone denotă, pentru autorii medievali, profetiile biblice ale lui Daniel erau importante, în special, pentru mesajul lor escatologic. În scrierile apocaliptice bizantine, cele patru imperii, prevestite alegoric de Daniel, au fost identificate cu state concrete. Miza interpretărilor o constituia al patrulea imperiu, cu care se va încheia istoria lumii. În lucrările bizantine, atestate în manuscrisele slavo-române, cele patru imperii constituiau, respectiv, Babilonul, Persia, Macedonia, Roma/Imperiul Bizantin. Asemeni textelor escatologice, scrierile istorice bizantine afirmă statutul Imperiului Bizantin, în calitate de ultim imperiu mondial. Succesiunea imperiilor exprima astfel superioritatea Imperiului Bizantin, menită să existe până la sfârșitul istoriei, precum și a credinței creștine și a simbolurilor sale. O viziune alternativă oferă lucrarea *În eleptul sau învâtorul tuturor cuvintelor Domnului nostru Is. Hs.*, cunoscut în țara Moldovei, în care „împăria greacă” este plasată în rând cu împărățiile iberică/alamanică și bulgară [27, p. 293, 298].

Căderea Constantinopolului, în 1453, și instaurarea dominației otomane în sud-estul Europei, a stimulat circulația unor noi profetii, în spațiul european, exprimând velleitățile altor state de a-și asuma rolul ultimului imperiu din istorie. În spațiul românesc cunoaștem doar un comentariu al *Vechiului Testament*, din sec. XVI, în care al patrulea imperiu sunt considerate „țara Nemască” și „papa ro(m)ski”. O altă lucrare, *Jittea Sivilei prea'n elepte*, copiată în jurul anului 1592, prevestește ascensiunea „muscalilor”, în veacul de apoi, dar fără să le acorde explicit titlul de al patrulea și ultimul imperiu al istoriei. Credințele populare românești, înregistrate la sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX, de asemenea, prevestesc în vremea de apoi, alternativ, ascensiunea „neamului” sau a „rusului”.

Câteva mărțurii indirecte sugerează că profetiile lui Daniel, interpretate în sens politic, au fost valorificate și de către domniile române. Stema lui Neagoe Basarab, înfățișând un apucorn care învinge un dragon, potrivit aprecierii unor cercetători, exprima simbolic biruința creștină asupra musulmanilor. În țara Moldovei, două zbornice de scrieri istorice, din sec. XVI, și lucrarea *Împărățiile creștine* au fost structurate în conformitate cu succesiunea a patru imperii (Babilon, Persia, Macedonia, Imperiul Roman/Bizantin), prezente și în viziunile escatologice bizantine. În acest context, continuarea istoriei Bizanului cu relații despre suveranii sud-slavi și domniile moldoveni exprima convingerea că, după căderea Constantinopolului, rolul de centru al creștinătății ortodoxe putea fi preluat de alte state (în

particular, de țara Moldovei). În istoriografia românească, mai mulți autori (D. N. Stănescu, A. Pippidi, E. Turdeanu, D. I. Mureșan) recunosc că, în conștiința cronicarilor medievali, există o continuitate simbolică între istoria țării Moldovei și cea a Imperiului Bizantin, fiind însuși o viziune împărtășită de clerul bisericesc, fără a deveni un program politic expres. Concomitent, alți istorici medievali (E. Dragnev, L. Pilat, P. Guran) subliniază influența profetiilor escatologice asupra concepției transferului demnității de „împărat creștin” din Bizanț spre țara Moldovei.

În paragraful **3.3, Confruntarea profetiilor apocaliptice cu evenimentele istorice**, am analizat principalele profeții din scenariul sfârșitului lumii, în escatologia bizantină, și evocarea lor de către clerul țării române, pentru a aprecia evenimentele istorice. Scrierile escatologice bizantine, cunoscute clericilor români, conțin un scenariu detaliat al evenimentelor care vor preceda sfârșitul lumii. Textele respective pornesc de la profețiile biblice, pe care le îmbogățesc însă cu numeroase elemente apocrife ce reflectă evoluția gândirii bizantine, experiențele autorilor etc. În cuprinsul profetiilor apocaliptice aflăm referințe încifrate la invaziile străine și personalități din istoria Bizanțului, investite cu valoare arhetipală și proiectate în viitorul apocaliptic. Potrivit apocalipselor apocrife bizantine, înainte de sfârșitul lumii, se va produce invazia popoarelor musulmane care vor profana valorile materiale și spirituale creștine. În manuscrisele din sec. XVI, din spațiul românesc, asemenea profeții au fost evocate pentru a caracteriza expansiunea otomană în Peninsula Balcanică. În acest mod, dominația otomană era apreciată ca un eveniment inevitabil, împlinind scenariul providențial al evoluției istoriei lumii. În aceeași ordine de idei, întâlnim calcule cronologice ale duratei și pînirii musulmane, bazate pe numere simbolizând totalitatea, desigur vârșirea (3, 4, 7, 10, 12).

Un leitmotiv al profetiilor escatologice bizantine îl constituie apariția împăratului care va învinge inamicii Bizanțului, în special, popoarele musulmane, apoi va instaura o epocă de prosperitate generală. Dacă în Bizanț și în Occidentul medieval, unii suverani concreți (Carol cel Mare, Ludovic VII, Teodosie III, Leon III Sirianul) au fost identificați cu ultimul împărat creștin, atunci pentru țările române nu dispunem de modele similare. Totuși, în ciclul legendelor românești despre Ștefan cel Mare, întâlnim mai multe afinități cu profeția despre ultimul împărat creștin. În istoriografia românească, au fost formulate câteva aprecieri ale acțiunilor lui Ștefan cel Mare și ale lui Petru Rareș, luând în considerare aceste profeții. Deși reconstituirile propuse rămân la nivel de ipoteze, meritul lor este de a pune în valoare orizontul de cunoștințe și specificul gândirii medievale. Din partea noastră, considerăm că motivul venirii ultimului împărat se înscrie în șirul profetiilor bizantine, menite să încurajeze creștinii în lupta contra adversarilor musulmani.

Viziunile escatologice bizantine prevestesc un ultim val de invadatori, înainte de sfârșitul lumii, supranumiți „popoarele scârboase”. Credința în năvălirea acestora s-a inspirat din profeția biblică despre Gog și Magog, amplificată ulterior prin legenda „popoarelor închise” de Alexandru Macedon. În perioada medievală, profeția respectivă a fost periodic invocată, în lucrările istorice și în alte genuri de scrieri, pentru a caracteriza invaziile migratorilor. Lista „popoarelor scârboase”, din manuscrisele slavo-române, cuprinde câteva etnonime concrete (sarmații, hunii, alanii, ovreii, iganii). Însemnările marginale mai denotă că „popoarele scârboase” frecvent au fost considerate țări. În aceeași listă, întâlnim poporul mitic al „canibalilor cu cap de câine” sau „psoglavilor” care au inspirat, în folclorul românesc, imaginea *cap-unilor* (lexem provenit din *cap-de-câine*), adesea identificată cu țări. Supraviețuirea imaginii „popoarele scârboase”, în chip de *cap-uni*, sugerează că această profeție apocaliptică a circulat în mediile populare românești.

Ultimul eveniment din istoria pământului, în profețiile escatologice bizantine, îl constituie domnia Antihristului. Scrierile bizantine imaginează Antihristul drept un împărat aspru care va subjuga alte state, va prizoniera creștinii, va cauza cataclisme de amploare cosmică. În secolele XIV-XV, expansiunea otomană în Peninsula Balcanică a alimentat, între cuceririle bizantine și sud-slavi, zvonuri despre venirea Antihristului. O murturie similară întâlnim în lucrarea intitulată convențional *Cronica sârbo-moldovenească* [5, p. 192-193]. De asemenea, sursele bizantine, cunoscute cuceririlor români, atestă că imaginea Antihristului reprezenta un instrument de critică al persoanelor care s-au îndepărtat de credința creștin-ortodoxă. În una din tipiturile diaconului Coresi, *Tâlcul Evangheliilor* (1567 sau 1568), papalitatea este identificată cu Antihristul, reluând o concepție împărtășită de autorii protestanți. Murturiile analizate sugerează că profețiile apocaliptice din *Biblie* și din scrierile bizantine, au fost valorificate de cuceririlor românești pentru a aprecia, din perspectivă religioasă, evoluțiile dramatice ale istoriei.

În paragraful **3.4, Relaționarea semnelor premonitorii și evoluțiilor social-politice**, am analizat concepția despre interdependența fenomenelor naturii, incidentelor simbolice și evoluțiile social-politice, în lucrările de origine bizantină, corespondențele lor în cronicile slavo-române și în folclorul românesc. În calitate de formă a profeției, semnele premonitorii au fost cunoscute din Antichitate, în cadrul practicilor de interpretare a fenomenelor naturii, a întâmplărilor neobișnuite care, se credea, exprimă voia zeilor și prevestesc viitorul. Evocând semnele care au prevestit diverse evenimente, cronicarii bizantini continuau o tradiție atestată încă în literatura antică greco-romană. Premonițiile au reprezentat și o credință populară, specifică viziunii arhaice asupra lumii, potrivit căreia există o legătură indisolubilă între om, natură și cosmos. În cronografele bizantine, semnele premonitorii erau considerate fenomenele

cere ti neordine (eclipse, comete) i cataclismele terestre (cutremure, inunda ii). Aceste semne, înregistrate frecvent în lucr rile istorice, ilustrau preocuparea autorilor bizantini i a contemporanilor lor pentru prevestirea schimb rilor dramatice din societate. Consemnarea diferitor apari ii cere ti (inclusiv, a celor incerte, fictive) în cronici, denot importan a atribuit semnelor premonitorii în con tiin a medieval . În cronografele bizantine, cutremurele se prezint ca semne adresate împ ratului, iar precizarea repetat c seismul a avut loc „în întreaga lume” subliniaz importan a demnit ii împ ratului, responsabil pentru destinul întregii lumi.

Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI, la rândul lor, înregistreaz câteva semne premonitorii (cutremurul din 29 august 1471 [5, p. 17], ploaia de sânge din anul 1483 [5, p. 35], iarna grea i inunda iile din 1504 [5, p. 22]), în timpul domniei lui tefan cel Mare, confirmând astfel misiunea providen ial a domnului rii Moldovei, care, asemeni împ ra ilor bizantini, primea semne din partea divinit ii. De asemenea, în *Letopise ul sârbesc nou* i în prelucr rile sale (*Cronica sârbo-moldoveneasc* , *Letopise ul slavo-român de la Hilandar*), se men ioneaz c expansiunea otoman în Peninsula Balcanic a fost înso it de cutremure de p mânt i eclipse [13, p. 27]. Astfel, în concep ia cronicarilor i a contemporanilor lor, aceste fenomene constituiau semne ale nemul umirii lui Dumnezeu fa de otomani, adversarii cre tinilor. Inserarea semnelor premonitorii în relat rile cronicarilor reflecta i o tradi ie literar , atestat în cronografele bizantine, cunoscute în rile române.

Al turi de fenomenele neordine ale naturii, textele cronografele bizantine atest c incidentele aparent minore puteau anun a simbolic viitorul împ ratului. O categorie distinct de semne premonitorii, în cronografele bizantine, o constituiau întâmpl rile simbolice, valorificând simbolurile puterii imperiale (vulturul, diadema, calul), care anticipau urcarea la tron sau pierderea puterii suveranului. Semnele premonitorii ilustreaz caracterul quasi-supranatural pe care o de inea demnitatea împ ratului în con tiin a medieval . În calitate de simboluri ale suveranului, vulturul i diadema apar într-o legend despre tefan cel Mare, prevestind cariera politic a domnului. În schimb, cronicile slavo-române ilustreaz simbolismul calului, atribuit consacrat al suveranului medieval, în câteva relat ri despre tefan cel Mare, Petru Rare i Alexandru L pu neanu. Tradi ia semnelor premonitorii, prezent în sursele de origine bizantin , s-a extins i asupra unor domni ai rii Moldovei, reflectând caracterul providen ial al puterii domne ti.

În paragraful **3.5, Concluzii la capitolul 3**, am formulat principalele concluzii asupra concep iilor istorice din cadrul viziunilor profetice bizantine i a recept rii lor de c tre c rturarii rilor române pe parcursul sec. XV-XVI.

Anexa include un glosar al termenilor de specialitate, utiliza i pe parcursul lucr rii.

CONCLUZII GENERALE I RECOMANDARI

Viziunile profetice din textele narative bizantine reprezintă un izvor istoric care permite studierea orizontului de cunoștințe al celturătorilor rilor române și al contemporanilor lor. Autorul prezentei teze a valorificat diverse genuri de scrieri bizantine, pentru a analiza formele, semnificațiile și influența viziunilor profetice bizantine, cunoscute celturătorilor din rile române, în sec. XV-XVI. În cadrul cercetării au fost utilizate 34 de manuscrise slavo-române și slave, surse publicate și studii de specialitate. Autorul a determinat particularitățile textelor profetice bizantine din arealul românesc, comparativ cu versiunile lor în alte spații geografice, a examinat expresiile gândirii istorice medievale, evidențiind contribuția profetilor bizantine la aprecierea realităților din rile române, în sec. XV-XVI.

Problema științifică soluționată. În cadrul prezentei cercetări, *au fost determinate formele, semnificațiile și influența viziunilor profetice bizantine în textele narative din rile române, din sec. XV-XVI, fapt care a condus la reconstituirea unui segment din cunoștințele celturătorilor medievali, în vederea evidențierii particularităților moștenirii culturale bizantine și ale gândirii celturătorilor din spațiul românesc medieval.*

În rezultatul cercetării întreprinse, au fost formulate următoarele concluzii generale:

1. În lucrările bizantine din rile române, atestate în sec. XV-XVI, distingem câteva forme de profetii, în funcție de originea lor. Profetiile escatologice se structurau într-un ciclu de scrieri consacrate destinului postum al omului, și un alt ciclu care prevestea evenimentele din vremea de apoi. În comparație cu profetiile biblice, operele apocrife bizantine oferă o imagine mai detaliată a pedepselor/recompenselor de care vor avea parte oamenii după moarte, precum și a evenimentelor care vor preceda Judecata de Apoi. Aceste profetii cumulau semnificații cognitive și spirituale pentru celturătorii români și contemporanii lor;

2. Viziunile profetice bizantine mai luau forma prezicerilor enunțate de monahii creștini, structurate în jurul câtorva nuclee tematice: întâlnirea dintre suveran și monahul-prezicator, conflictul dintre suveran și monah, prevestiri ale pericolelor viitoare, prezicerea propriului deces. Scenariul bizantin al întâlnirii dintre suveran și sihastru, eventual însoțit de preziceri ale viitorului, a cunoscut o continuitate în spațiul românesc medieval, fiind atestat în sursele interne și în legendele istorice. În conștiința medievală, darul profetic al monahilor deinea semnificații plurivalente: exprima superioritatea spirituală a clerului, grija lui Dumnezeu pentru creștini, un privilegiu al marilor duhovnici, o experiență supranaturală;

3. Visele/vedeniile profetice constituiau o altă formă de prezicere a viitorului, răspândit în literatura bizantină. Visele anunțau cariera politică sau moartea suveranilor, deznodământul unei bătălii, îmbinând povara spirituală și prezicerea viitorului. În textele narative și în folclorul

românesc, visul premonitriu, rezervat suveranului, se întâlne te în relat rile consacrate lui tefan cel Mare, Petru Rare , Alexandru L pu neanu. În unele cazuri, sursele române ti denot influen a literar bizantin , alteori exprim o reprezentare comun oamenilor medievali;

4. Divina ia, astrologia i oracolele, o alt form a profe iei, au avut un statut ambivalent în textele bizantine: erau condamnate pentru originea lor p gân , dar consemnate frecvent de cronicari. Tematica acestor preziceri ale viitorului denot un interes pronun at pentru destinul suveranului i evolu iile politice. Autoritatea Sibilei, unul din oracolele p gâne, a fost invocat , în scrierile bizantine, pentru a pune în circula ie profe ii despre Întruparea Mântuitorului i evenimente marcante din istoria umanit ii;

5. Viziunile profetice bizantine reunesc expresii ale gândirii istorice medievale, între care i estim ri ale duratei existen ei umanit ii. Copierea apocalipselor bizantine, al turi de cronici, în unele zbornice „enciclopedice”, reflecta credin a cre tin c istoria uman se va încheia la Judecata de Apoi. În escatologia bizantin , durata existen ei lumii a fost estimat la „ apte veacuri/milenii” (imitând simbolic cele apte zile în care Dumnezeu a creat lumea), concep ie care s-a reflectat în scrierile istorice, în calcularea pascaliilor, în éra de Constantinopol, conform c reia lumea a fost creat în anul 5508 î.Hr. Încheierea mileniului apte de la Facerea Lumii, în anul 1492 d.Hr. (potrivit erei de Constantinopol), a alimentat a tept ri apocaliptice în Europa medieval i în Rusia. În cazul rilor române, dispunem de m rturii ale unor credin e escatologice similare, dar nu putem estima anvergura pe care au c p tat-o în societatea vremii;

6. O concep ie r spândit despre evolu ia istoric a reprezentat succesiunea a patru imperii, inspirat din *Cartea profetului Daniel*. În lucr rile bizantine, cele patru imperii din istorie au fost identificate cu Babilonul, Persia, Macedonia, Roma (continuat de Imperiul Bizantin). Dispari ia Imperiului Bizantin, în 1453, i instaurarea domina iei otomane în Peninsula Balcanic , a stimulat revizuirea profe iilor despre ultimul imperiu care va exista pân la sfâr itul lumii, acordând această demnitate Imperiului Habsburgic, papalit ii sau prevestind victoriile Rusiei în veacul de apoi. În aceea i ordine de idei, la sfâr itul sec. XV i în sec. XVI, în unele miscelanee slavo-române, domnii rii Moldovei au fost plasa i în continuarea irului împ ra ilor cre tini, dup suveranii bizantini i sud-slavi, exprimând convingerea c , dup c derea Constantinopolului, rolul de centru al cre tin t ii ortodoxe putea fi preluat i de ara Moldovei;

7. C rturarii medievali au confruntat profe iile escatologice bizantine cu evenimentele dramatice ale istoriei. Textele respective prevestesc, înainte de sfâr itul lumii, invazia popoarelor musulmane, ascensiunea ultimului împ rat cre tin care-i va înfrânge, n v lirea „popoarelor spurcate” i domnia Antihristului. În rile române, profe iile escatologice bizantine au fost

evocate pentru a caracteriza expansiunea otoman , invaziile t tarilor i entit ile considerate a amenin a comunitatea cre tin-ortodox (evreii, iganii, papalitatea). Ajustarea profe iilor escatologice bizantine la realit ile spa iului românesc, ilustreaz interesul c rturarilor i al contemporanilor lor pentru aceste texte, având autoritate, în calitate de revela ii divine;

8. În cronografele bizantine, viziunile profetice au fost prezente sub forma semnelor premonitorii (eclipse, comete, cutremure, inunda ii), frecvent puse în rela ie cu evolu iile social-politice. Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI, de asemenea, înregistreaz semne premonitorii, în timpul domniei lui tefan cel Mare, ilustrând astfel statutul providen ial al domnului rii Moldovei sau mânia divin provocat de expansiunea otoman . O categorie distinct de semne premonitorii o constituiau incidentele simbolice, valorificând atributele puterii imperiale, care anticipau urcarea la tron sau pierderea puterii suveranului. Continuând o tradi ie literar bizantin , semne premonitorii au fost înregistrate în sursele medievale i în folclor, pentru unii dintre domnii rii Moldovei, reflectând caracterul providen ial al puterii domne ti.

Recomand ri. În rezultatul investiga iei întreprinse, autorul a formulat urm toarele recomand ri pentru cercet rile viitoare i aplicarea rezultatelor ob inute în teza de fa :

1. realizarea studiilor de istorie i filologie, pentru a stabili particularit ile redac iilor slavone i române ti ale scrierilor escatologice bizantine care au circulat în rile române, în perioada medieval ;

2. preg tirea edi iilor critice ale cronografele, operelor hagiografice i teologice bizantine, cunoscute c rturarilor români din sec. XV-XVI;

3. publicarea antologiilor de literatur bizantin , dup manuscrise din rile române, înso ite de traduceri române ti contemporane i comentarii de specialitate;

4. realizarea unor proiecte ale medievitilor din Republica Moldova, România i din alte ri, pentru a identifica manuscrisele medievale de origine româneasc , anterior necunoscute, i a edita cataloage cu descrierea lor;

5. introducerea subiectelor consacrate circula iei, con inutului i semnifica iilor viziunilor profetice bizantine în spa iul românesc medieval, în cadrul cursurilor i manualelor universitare, la disciplinele *Istoria românilor (epoca medieval)*, *Istoria culturii române ti*, *Istoria Europei de Est în epoca medieval* , *Bizantinologie*, *Literatura român veche*;

6. studierea valen elor politice, teologice, literare etc. ale viziunilor profetice bizantine atestate în rile române. Suger m istoricilor i etnologilor valorificarea acestor viziuni profetice, în paralel cu alte surse, pentru a aprecia particularit ile cuno tin elor i gândirii societ ii medievale române ti.

BIBLIOGRAFIE

1. Alexander P. J. Medieval Apocalypses as Historical Sources. In: *The American Historical Review*, 1968, vol. 73, no. 4, p. 997-1018.
2. Alexander P. J. *The Oracle of Baalbek. The Tiburtine Sibyl in Greek Dress*. Washington: *Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies*, 1967. XII + 151 p.
3. Cazacu M. *Minuni, vedenii și vise premonitorii în trecutul românesc*. București: Editura Sigma, 2003. 216 p. + 16 planșe.
4. Ciobanu C. I. *Stihia profeticului. Sursele literare ale imaginii „Asediul Constantinopolului” și ale „Profețiilor în elefanti din antichitate” din pictura murală medievală moldavă*. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2007. 416 p.
5. *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan / ediție revizuită și completată de P. P. Panaitescu*. București: Editura Academiei R.P.R., 1959. 332 p.
6. Dragnev E. *Observații asupra așteptărilor escatologice din Moldova de la limita secolelor XV-XVI*. În: *Arheologia între știință, politică și economia de piață* / coord. S. Mustea, Al. Popa, J.-P. Abraham. Chișinău: Pontos, 2010, p. 221-233.
7. Flori J. *L’Islam et la fin des temps. L’interprétation prophétique des invasions musulmanes dans la chrétienté médiévale*. Paris : Seuil, 2007. 446 p.
8. Guran P. *Genesis and Function of the “Last Emperor” Myth in Byzantine Eschatology*. In: *Bizantinistica. Rivista di Studi Bizantini e Slavi. Serie Seconda. Anno VIII*. Spoleto: Centro Italiano di Studi Sull’Alto Medioevo, 2006, p. 273-303.
9. *Literatură română veche (1402-1647) / introducere, ediție îngrijită și note de G. Mihail și D. Zamfirescu*. Vol I. București: Editura Tineretului, 1969. 309 p.
10. Magdalino P. *The History of the Future and Its Uses: Prophecy, Policy and Propaganda (with Postscript)*. In: *The Expansion of Orthodox Europe. Byzantium, the Balkans and Russia*. Aldershot: Ashgate Variorum, 2007, p. 29-63.
11. Neculce I. *Letopiseștii Moldovei și O samă de cuvinte*. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955. 464 p.
12. Pâslariuc V. „Enigma” anului 1473. În: *Retrospecții medievale. In honorem Professoris emeriti Ioan Caproșu / ediderunt V. Spinei, L. Răduvan, A. M. Bodale*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2014, p. 477-494.
13. Pelin V. *Cronica sârbo-moldovenească. Revenire la textul original*. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2004, nr. 2 (58), p. 13-30.
14. Pilat L. *Mesianism și escatologie în imaginarul epocii lui Ștefan cel Mare*. În: *Studii și Materiale de Istorie Medie*, 2004, vol. XXII, p. 101-116.

15. Pippidi A. Tradiția politică bizantină în rile române în secolele XVI-XVIII. București: Editura Academiei R.S.R., 1983. 274 p.
16. Prohin A. Darul divin al profeției în conștiința erturarilor bizantini. În: Conferința științifică națională cu participare internațională „Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare”, dedicată aniversării 65 de la fondarea USM. Rezumatele comunicărilor științifice umanistice. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 42-45.
17. Prohin A. Prezicerea decesului în hagiografia bizantină. În: Studia Universitatis. Științe umanistice, Chișinău, 2011, nr. 4 (44), p. 67-74.
18. Prohin A. Prophecy and clairvoyance in the medieval consciousness. In: International Conference of Young Researchers, 10 ed., november 23, 2012, Chișinău, Moldova: Scientific abstracts. Chișinău: S.n., 2013, p. 161.
19. Prohin A. Scrieri profetice bizantine în manuscrise din rile române (sec. XV-XVI). În: Sesiunea științifico-metodică anuală „Națională și universală în procesul istoric – perspectivele disciplinei colare istoria” (Ediția I), 7 martie 2014. Program. Rezumatele comunicărilor. Chișinău: CEP USM, 2014, p. 18-19.
20. Prophètes et prophétisme / dir. A. Vauchez. Paris : Editions du Seuil, 2012. 492 p.
21. Székely M. M., Gorovei T. S. „Semne și minuni” pentru Ștefan Voievod. Note de mentalitate medievală. În: Studii și Materiale de Istorie Medie, 1998, vol. XVI, p. 49-64.
22. Székely M. M. Ștefan cel Mare și Sfârșitul Lumii. În: Studii și Materiale de Istorie Medie, 2003, vol. XXI, p. 271-278.
23. Timotin A. L'Eschatologie byzantine : historiographie et perspectives de recherche. In : Revue des Etudes Sud-Est Européennes, 2003, vol. XLI, no. 1-4, p. 241-252.
24. Timotin A. Prophéties byzantines et modernité roumaine (XVIIe – XIXe s.). In : Héritages de Byzance en Europe du Sud-Est à l'époque moderne et contemporaine. Athènes : Ecole française d'Athènes, 2013, p. 131-139.
25. Timotin A. Visions, prophéties et pouvoir à Byzance. Etude sur l'hagiographie méso-byzantine (IX-XI s.). Paris : Centre d'études byzantines, néo-helleniques et sud-est européennes, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, 2010. 376 p.
26. „...» XIII : , , , : , , , 2009, . XLVI, c. 365-379.
27. - „...» , : « . » , 1996. 360 .

ADNOTARE

PROHIN Andrei, *Viziunile profetice bizantine în textele narative din rile române (sec. XV-XVI)*, teză de doctor în științe istorice, Chișinău, 2015.

Structura tezei. Lucrarea constă din adnotări (în română, engleză, rusă), introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 280 de titluri, o anexă, text de bază expus pe 150 de pagini. Rezultatele cercetării sunt reflectate în 22 de articole științifice.

Cuvinte cheie: viziuni profetice bizantine, escatologie, vedenii medievale, divină ieșire, gândire istorică, texte narative, moștenirea bizantină, rile române.

Domeniu de studiu: cultură medievală românească, bizantinologie, gândire medievală.

Scop și obiective. Scopul tezei este să cerceteze prezența viziunilor profetice bizantine în orizontul de cunoștințe al celturătorilor români, în baza textelor narative din sec. XV-XVI. Obiectivele tezei cuprind determinarea formelor și semnificațiilor profetiilor bizantine, a influenței lor în scrierile medievale românești, analiza gândirii istorice din viziunile profetice bizantine și a contribuțiilor lor în aprecierea evoluțiilor istorice din sec. XV-XVI.

Noutatea și originalitatea științifică. Cercetarea reconstituie un segment din cunoștințele celturătorilor români, cuprinzând profetiile bizantine, insuficient studiate în istoriografia românească. Valorificând surse inedite și publicate, autorul a stabilit particularitățile, semnificațiile și influența profetiilor bizantine în cultura scrisă din rile române. Originalitatea rezultatelor obținute constă în analiza profetiilor bizantine, ca expresii ale gândirii istorice, și a contribuțiilor lor la aprecierea realităților din rile române, în sec. XV-XVI.

Problema științifică soluționată. În prezenta cercetare, *au fost determinate* formele, semnificațiile și influența viziunilor profetice bizantine în textele narative din rile române, din sec. XV-XVI, *fapt care a condus* la reconstituirea unui segment din cunoștințele celturătorilor medievali, *în vederea evidențierii* particularităților moștenirii culturale bizantine și a gândirii celturătorilor din spațiul românesc medieval.

Semnificația teoretică a cercetării constă în analiza particularităților viziunilor profetice bizantine în contextul culturii și vieții spirituale din rile române, în sec. XV-XVI. Lucrarea contribuie la studiul diferitor aspecte ale vieții societății medievale: receptarea scrierilor profetice, a teptărilor escatologice, aprecierea invaziilor străine și anomaliilor naturii etc.

Valoarea aplicativă. Rezultatele cercetării pot fi aplicate în studiile consacrate culturii medievale românești, moștenirii bizantine în rile române, imaginarului medieval.

Implementarea rezultatelor. Lucrarea poate fi utilizată în cursurile universitare, la elaborarea tezelor, a manualelor pentru învățământul preuniversitar și materialelor informative consacrate culturii medievale românești.

ANNOTATION

PROHIN Andrei, *The Byzantine prophetic visions in the narrative texts from the Romanian Principalities (XV-XVI cent.)*, Ph. D. diss. in historical sciences, Chi in u, 2015.

Structure of the dissertation. The work consists of annotations, introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 280 titles, appendix, basic text on 150 pages. The results of the investigation were presented in 22 scientific publications.

Key words: Byzantine prophetic visions, eschatology, medieval visions, divination, historical thought, narrative texts, Byzantine heritage, Romanian Principalities.

Field of study: Romanian medieval culture, Byzantine studies, medieval thought.

Goal and objectives. The goal of the dissertation is to study the presence of the Byzantine prophetic visions within the horizon of knowledge of scholars from the Romanian Principalities, in the XV-XVI c. The objectives of the dissertation comprise establishing the forms and significances of Byzantine prophecies, of their influence in the Romanian medieval works, the analysis of the historical thought within Byzantine prophetic visions and their use in the comprehension of historic evolutions during the XV-XVI c.

Scientific innovation and originality. The study reconstructs a field from the knowledge of the Romanian scholars, comprising Byzantine prophecies, less studied in the Romanian historiography. Using manuscript and edited sources, the author determined the peculiarities, significances and influence of the Byzantine prophecies within the written culture of the Romanian Principalities. The originality of the results consists in the analysis of Byzantine prophecies, as expressions of historical thought, and their contribution in the esteem of events.

Solution of the scientific problem. During the research *were determined* the forms, significances and influence of Byzantine prophetic visions in the narrative texts from the Romanian Principalities, from the XV-XVI c., *a fact that enabled us* to reconstruct a field of knowledge of medieval scholars, *in order to highlight* the specific features of the Byzantine cultural heritage and worldview of scholars from the Romanian medieval area.

The theoretical significance of the research consists in the analysis of the features of Byzantine prophecies within the context of the culture and spiritual life from the Romanian Principalities, during the XV-XVI c.

Applicative value. The results of the investigation can be applied within the studies of Romanian medieval culture, of Byzantine influence in the Romanian Principalities.

Implementation of the results. The work can be used in university courses, in the elaboration of dissertations, schoolbooks and informative materials concerning the Romanian medieval culture.

,
(XV-XVI .),
, 2015.

), , , (, ,
, 150 , 280 ,
, 22 .
:
, , , ,
, , :
.
.

XV-XVI .

XV-XVI .

XV-XVI .

XV-XVI .,

XV-XVI
:

PROHIN ANDREI

**VIZIUNILE PROFETICE BIZANTINE
ÎN TEXTELE NARATIVE DIN RILE ROMÂNE
(SEC. XV-XVI)**

611.02. ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Autoreferatul tezei de doctor în științe istorice

Aprobat spre tipar . Formatul .

Coli de tipar .

Comanda . Tirajul ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
Str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD, 2009.